

doktorantka Katolickiej uniwersytetu w Rużomberku

PRACA JAKO WARTOŚĆ PEDAGOGICZNA

Pedagogiczne aspekty myślenia o pracy mają swoje źródło w założeniach filozoficznych i światopoglądowych. Stanowią one podstawę formułowania celów, ideałów wychowawczych i wzorców osobowych charakterystycznych dla systemów wychowania, w których szczególne miejsce przypisuje się pracy. Poglądy na pracę i jej znaczenie dla wychowania człowieka zmieniały się na przestrzeni wieków.

W pedagogice istnieje szereg definicyjnych ujęć pracy, które w odmienny sposób określają znaczenie pracy w wychowaniu osoby ludzkiej. Zdaniem T. W. Nowackiego nauki o wychowaniu posługują się antropologicznym pojęciem pracy. Autor powołując się na F. Schliepera, C. Baumgarta, W. Strantenwertha dowodzi, iż w rozumieniu pedagogicznym praca nie jest zachowaniem instynktownym, czy źródłem przyjemności, lecz działalnością zależną od możliwości, wiedzy i woli jednostki wytwarzania obiektywnie wartościowych dzieł¹. Źródło wychowawczego działania pracy dostrzega on: „w jej istocie, w czynnościach pracowniczych, znamionujących wysiłek duchowy i fizyczny dla osiągnięcia celu, skierowanego na realizację wartościowych dzieł i w pokonywaniu oporów materii, w rozwijaniu umiejętności doboru właściwych środków”².

Inne ujęcie definicyjne pracy proponuje W. Okoń, według którego „Praca to zbiorowa lub jednostkowa działalność, której celem jest uzyskanie jakiegoś wytworu materialnego bądź niematerialnego. Ze względu na znaczenie tego wytworu dla jednostki czy społeczeństwa oraz niezbędne wydatkowanie sił, procesowi pracy na ogół towarzyszy przekonanie o jej pożytku, a zarazem przymus wewnętrzny, tj. narzucony sobie przez jednostkę, lub zewnętrzny, tj. narzucony przez społeczne warunki życia zbiorowego”³.

Autor postrzega pracę, jako działalność jednostki lub zespołu, której rezultatem jest konkretny wytwór. Przedstawiona powyżej definicja ujmuje proces pracy w aspekcie społecznym i ekonomicznym. Człowiek wydaje się być podmiotem podporządkowanym pewnym wymogom społecznym. Pracuje w przekonaniu o pożyteczności swojej działalności, ale pracy tej towarzyszy przymus narzucony sobie przez jednostkę lub wynikający z powinności społecznych.

¹ T. W. Nowacki, *Praca ludzka. Analiza pojęcia*, Radom 2008, s. 75.

² Por. tamże, s. 76.

³ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 324.

Nieco inaczej definiuje pracę W. Rachalska. Według autorki: „praca jest formą działalności, która prowadzi do wytworzenia jakiegoś dobra materialnego, czy duchowego lub polega na wykonaniu jakiejś usługi. Musi to być działalność celowa, zaplanowana, której efekt jest przewidywany przez wykonawcę i może służyć bądź samemu pracującemu, bądź innym ludziom. W trakcie pracy nie tylko powstaje wytwór, czy usługa, ale kształtuje się osobowość człowieka, różne jej elementy”⁴.

W. Rachalska zwraca uwagę na wiele aspektów pracy – zakres czynności, które można nazwać pracą, celowość, planowość i przewidywalność jej efektu finalnego. Jednocześnie dostrzega, iż odbiorcą pracy może być jednostka pracująca, bądź społeczeństwo, ale samo wykonywanie pracy przyczynia się do zmian osobowościowych w człowieku wykonującym ją. Definicja powyższa wydaje się określać pracę w jej wymiarze społecznym, ale również psychologicznym i pedagogicznym. Człowiek jawi się, jako podmiot wykonujący pracę w sposób zaplanowany, celowy, ze świadomością efektu finalnego, zaś proces ten przyczynia się do zmian osobowościowych pracującego.

Pedagogiczne aspekty pracy zawiera definicja S. Klonowicza. Jego zdaniem „pracą należałoby określić wszelką celową działalność człowieka odbywającą się w ścisłym związku z oddziaływaniem czynnika środowiska zewnętrznego prowadzącą do zaspokojenia dowolnych potrzeb ludzkich i wytworzenia dóbr materialnych i duchowych, zapewniających określoną pozycję społeczną i ekonomiczną”⁵.

F. Adamski wymienia trzy elementy składające się na treść i zakres pojęcia praca:

1. „świadome działanie mające na celu zaspokajanie potrzeb poprzez tworzenie dóbr;
2. podejmowany przez pracującego trud, ciężar towarzyszący wysiłkowi fizycznemu względnie umysłowemu pracującego człowieka;
3. nieodłącznie związany z pracą rozwój fizyczny, psychiczny, duchowy, moralny pracującego podmiotu”⁶.

Interesujące z punktu widzenia pedagogicznego jest ujęcie pracy zawarte w nauczaniu Jana Pawła II oraz przez Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens* podaje następującą definicję: „praca zaś oznacza każdą działalność, jaką człowiek spełnia bez względu na jej charakter i okoliczności, to znaczy każdą działalność człowieka, którą za pracę uznać można i uznać należy pośród całego bogactwa czynności, do jakich jest zdolny i dysponowany poprzez samą swoją naturę, poprzez samo człowieczeństwo” (LE wstęp)⁷. Papież określa, iż „praca stanowi podstawowy wymiar bytowania człowieka na

⁴ W. Rachalska, *Wybór zawodu a wychowanie przez pracę w rodzinie*, Warszawa 1984, s. 22.

⁵ S. Klonowicz, *Praca umysłowa*, Warszawa 1974. Zob. T.W. Nowacki, *Praca ludzka...*, dz. cyt., s. 74.

⁶ F. Adamski, *Praca*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Warszawa 2005, s. 781.

⁷ Zob. E. Myczka, *W sprawie definicji pracy*, [w:] *Laborem exercens. Powołany do pracy*, red. J. Krucina, Wrocław 1983, s. 326–329. Zob. P. Mazur, *Chrześcijański etos pracy ludzkiej*, w: *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów – Warszawa 2007, s. 134–135; Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005, s. 84–85; A. Solak, *Wychowanie chrześcijańskie i praca ludzka*, Warszawa 2004, s. 25.

ziemi”, jest więc wyznacznikiem naszej egzystencji. Praca określana jest w encyklice, jako proces obejmujący wszystkich ludzi „każde pokolenie, każdy etap rozwoju ekonomicznego i kulturalnego” a równocześnie, jako proces przebiegający w każdym człowieku. Człowiek jest określany, jako podmiot pracy, który kieruje swoje wysiłki ku zewnętrznemu przedmiotowi, a więc przekształca przyrodę, dostosowując ją do swoich potrzeb. Będąc podmiotem jednostka w sposób planowy i celowy dokonuje zmian w otaczającym świecie, w ten sposób urzeczywistniając swoje człowieczeństwo, czyli spełniając swoje życiowe powołanie.

Rozważania Jana Pawła II dotyczące pracy odnoszą się więc do wartości ogólnoludzkich. Praca jawi się tu jako wartość zarówno społeczna, bo człowiek poprzez swoje działanie przyczynia się do rozwoju społecznego i ekonomicznego świata, ale równocześnie wartość jednostkowa, ponieważ pracując podmiot doskonali samego siebie: „urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także poniekąd bardziej staje się człowiekiem” (LE nr 9).

Kardynał Stefan Wyszyński postrzega natomiast pracę, jako obowiązek człowieka, a jednocześnie potrzebę, radość i wielkie błogosławieństwo ludzkości. Obowiązek pracy rodzi się z własnych potrzeb jednostki – dążenia do pełni rozwoju osobowości, a nie tylko zaspakajania własnych potrzeb bytowych. Poprzez pracę człowiek powinien „udoskonaląć rzeczy i udoskonaląć człowieka pracującego”. Praca według kardynała S. Wyszyńskiego ma również wymiar społeczny, ponieważ „w pracy naszej, dzięki niej i z jej pomocą wytwarza się między ludźmi więź społeczna”⁸.

Według Z. Wiatrowskiego myśli o pracy wybitnych teologów Kościoła katolickiego czynią doktrynę katolicyzmu współczesnym nurtem społeczno-filozoficznym o doniosłym znaczeniu dla teorii i praktyki pedagogicznej. Katolicki kontekst myśli o pracy zbliżony jest do uniwersalistycznego, a więc według autora zachodzi równowaga w traktowaniu wartości chrześcijańskich i ogólnoludzkich⁹. Z. Wiatrowski określa pracę jako wartość trwałą i uniwersalną oraz „naturalną potrzebę człowieka w jego przeróżnych postaciach bycia i rozwoju”. Jest ona nieodzowna w każdym okresie i przejawie życia ludzkiego: „to dzięki myślącej i odpowiedzialnej pracy człowiek staje się człowiekiem rzeczywistym, człowiekiem stanowiącym o sobie samym oraz wyrażającym sens swojego istnienia i działania”¹⁰. Autor zauważa konieczność pracy w każdym okresie życia, a więc również w dzieciństwie. Wprowadzenie młodego pokolenia w proces pracy jest uwarunkowane trzema jej aspektami, które zawarte są w *Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele*:

- kształcący – praca doskonali samego pracującego, który rozwija swoją osobowość poprzez podejmowaną działalność,
- społeczny – praca służy zaspokajaniu potrzeb materialnych i duchowych innych ludzi,

⁸ S. Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej*, Poznań 1957, s. 5, 32, 35.

⁹ Por. Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005, s. 86.

¹⁰ Tamże, s. 93.

- solidarnościowy – człowiek pracujący wchodzi w relacje z innymi ludźmi i razem pokonuje trudności i przysparza dóbr, czyniąc sobie ziemię poddaną¹¹.

J. Wilsz zwraca uwagę na inne aspekty pracy:

- psychofizjologiczny – człowiek rozwija swoje uzdolnienia i rozwija sprawności,
- ekonomiczny – wysiłek zmierzający do osiągnięcia użytecznych społecznie dóbr i zaspakajający istotne potrzeby ludzkie,
- moralny – akt ludzki – czynność świadoma, celowa i wolna, podlegająca ocenie moralnej¹².

Praca obok zabawy i uczenia się stanowi tę formę działalności człowieka, która jest nieodzowna dla właściwego przebiegu procesu wychowawczego. Specyfika pracy i element odróżniający ją od innych form działalności dotyczy skutków wykonywanych czynności. T. W. Nowacki dowodzi: „zarówno w zabawie, jak i uczeniu się istnieją wyobrażenia skutków czynności, ale tylko w pracy te skutki są ważne dla otoczenia, mogą być spożywane nie tylko przez pracującego(...)”¹³. Praca występuje wszędzie tam, gdzie efektem czynności jest produkt materialny lub inne dobro wykorzystane przez pracującego lub inne osoby.

W skład pojęcia pracy wchodzi:

- działalność produkcyjna, czyli przetwarzanie surowców na produkty użyteczne, służące do zaspokojenia potrzeb materialnych;
- praca umysłowa, której wynikiem są teorie, rozprawy naukowe i literackie, kompozycje muzyczne i wytwory innych dziedzin sztuki, służące do zaspokojenia potrzeb kulturalnych;
- działalność usługowa, która stwarza dogodne warunki do zaspokojenia potrzeb materialnych i duchowych¹⁴.

Naturalnym następstwem powinna być troska pedagogów o racjonalne wdrażanie wychowanków do pracy, o to aby dzieci od najmłodszych lat poznawały sens i istotę wartości pracy, uczyły się jej urzeczywistniania oraz aby w konsekwencji wartość ta znalazła się we właściwym miejscu w ich hierarchii wartości.

Na każdym etapie edukacji praca powinna stanowić zarówno cel, jak i efekt wychowania. U. Jeruszka zauważa: „praca przyczynia się do formowania osobowości, kształtowania umiejętności i postaw, unaocznia możliwości (lub ich brak) estetycznego i twórczego działania. Nie odrzucając działalności praktyczno-technicznej wychowanka, jako ważnej dla jego rozwoju, kłaść należy nacisk na rozwijanie duchowej strony jego osobowości”¹⁵.

¹¹ Por. KDK 67. Zob. A. Solak, *Wychowanie chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 43.

¹² Por. J. Wilsz, *Praca jako wartość ze względu na zaspokajanie ludzkich potrzeb*, [w:] *Wartości w pedagogice pracy*, red. B. Baraniak, Warszawa – Radom 2008, s. 121–122.

¹³ T. W. Nowacki, *Praca ludzka...*, dz. cyt., s. 22.

¹⁴ Por. tamże, s. 23.

¹⁵ U. Jeruszka, *Nie można bez pracy wychować człowieka kreatywnego i odpowiedzialnego*, [w:] *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2008, s. 381.

Na humanistyczny aspekt roli pracy w procesie wychowania zwraca uwagę A. Solak: „Wychowywać znaczy (...) pomagać komuś w odkryciu jego możliwości na gruncie jego powołania do pracy (...). wychowanie powinno stwarzać takie warunki, aby człowiek mógł optymalnie i w jak największej wolności rozwijać swoje osobiste możliwości oraz uczyć się rozwijać swoje szanse zawodowe (...)”¹⁶.

Praca ludzka spełnia funkcję wychowawczą, jest jednym z najważniejszych czynników kształtowania osobowości człowieka. J. Baran wskazuje na jej wielorakie pozytywy: „Praca rozwija ludzi wszechstronnie – zarówno fizycznie, jak i intelektualnie, duchowo, kulturowo, moralnie. W pracy i dzięki pracy człowiek kształtuje swą wolę, swe zainteresowania, rozwija pasję poznawczą, podnosi i doskonali kondycję, kulturę i higienę psychiczną. Praca wpływa również – i to w sposób nader silny – na samopoczucie jednostki oraz na jej stan zdrowia”¹⁷.

Na konieczność łączenia pracy z nauką i zabawą zwraca uwagę T. W. Nowacki: „Można organizować prace będące jednocześnie zabawami (...). Tam, gdzie to możliwe należy pracę i uczenie czynić przyjemnymi i zbliżać do zabawy (...) każda praca powinna być jednocześnie procesem uczenia się i poznawania, gdyż praca stanowi najistotniejszą praktykę człowieka. Sprawdza jego dotychczasową wiedzę i dostarcza nowych danych.(...)”¹⁸.

Podjęcie tematu wychowawczej roli pracy w środowiskach szkolnych i poza-szkolnych wydaje się być istotne dla integralnego wychowania młodego człowieka: „środowisko szkolne i proces nabywania wiadomości i umiejętności, musi wykształcić te cechy, które umożliwią wejście bez trudu w życie rodzinne, społeczne i zawodowe człowieka dorosłego”¹⁹. Wychowanie nie ogranicza się więc do zdobycia wiedzy ogólnej, dotyczy również podstaw przygotowania do pracy, nie tylko w zakresie wiedzy i umiejętności. Powinno obejmować wszystkie strony osobowości człowieka, a więc fizyczny, psychiczny, moralny, estetyczny i duchowy jej aspekt.

Praca ludzka stanowi wartość dla współczesnej pedagogiki: „przez pracę człowiek tworzy nie tylko dobra gospodarcze, ale przede wszystkim buduje własną przestrzeń aksjologiczną”²⁰.

S. Kowalczyk postrzega pracę jako wartość uniwersalną: „praca nie jest wartością najwyższą, lecz we współczesnym świecie jest wartością uniwersalną i jedną z wiodących. Świadoma rezygnacja z niej uniemożliwia prawidłowy rozwój

¹⁶ A. Solak, *Wychowanie chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 276–278.

¹⁷ J. Baran, *Wychowawcza rola środowiska pracy*, Warszawa 1989, s. 49. Zob. K. Chałas, *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej – zarys zagadnienia*, w: *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów – Warszawa 2007, s. 72–80.

¹⁸ T. W. Nowacki, *Praca ludzka...*, dz. cyt., s. 26–27.

¹⁹ B. Śliwierski, *Program wychowawczy szkoły*, Warszawa 2001, s. 6–15.

²⁰ W. Furmanek, *Praca jako wartość w pedagogice współczesnej*, w: *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów – Warszawa 2007, s. 27–49.

człowieka, czyniąc go moralnym kaleką i społecznym pasożytem. Bez pracy wyższe wartości moralne – sprawiedliwość, miłość, pokój – stają się fikcją i werbalizmem. Praca nie tworzy bezpośrednio takich wartości, lecz mimo to jest ich nieodzowną eksterioryzacją i potwierdzeniem”²¹.

Poprzez pracę człowiek doskonali się jako osoba ludzka, na co zwraca uwagę również K. Chałas: „Miarą wartości pracy jest rozwój osobowy, w który wpisana jest jej godność, rozumność, wolność, odpowiedzialność, miłość, zdolność do transcendencji. W procesie pracy aktualizują się wskazane cechy osoby – są przez pracę rozwijane, praca staje się płaszczyzną ich rozwoju. Stawanie się poprzez pracę coraz pełniej osobą jest miarą wartości pracy w aspekcie zewnętrznym i wewnętrznym”²².

Człowiek współczesny w toku wychowania powinien być przygotowany do samokształcenia oraz nabywania nowych kwalifikacji zawodowych, czyli kształcenia permanentnego²³.

J. Koziński wskazuje, iż wszelkie działania wychowawcze powinny stwarzać możliwości rozwoju człowieka – sprawcy, który w życiu swoim byłby zdolny do skuteczności, innowacyjności oraz autokreacji²⁴.

W procesie edukacyjnym nie można pominąć uczenia się przez działanie. R. Gerlach zauważa: „Czytanie podręczników i mówienie o pracy nie wystarczy, aby nauczyć się pracy (...), nie wpłynie też na ukształtowanie niezbędnych w życiu zawodowym, ale i pozazawodowym cech, jak np. pracowitość, odpowiedzialność, uczciwość, szacunek dla pracy własnej i innych ludzi (...)”²⁵.

Wychowawczą funkcję pracy możemy rozpatrywać w dwóch płaszczyznach:

- a) wychowanie przez pracę – pod wpływem wykonywania pracy człowiek kształtuje swoją osobowość;
- b) wychowanie do pracy – gdy następuje świadome nań oddziaływanie.

Pierwsza funkcja wskazuje na kształcąco-rozwijającą rolę wykonywania czynności pracy, a analiza drugiej wymaga podkreślenia wagi i znaczenia celowego wychowania człowieka przez wychowanie go do pracy²⁶.

Każdy pedagog wprowadzający młodych ludzi w tajniki pracy powinien kierować się słowami T. Nowackiego: „wychowując przez pracę należy wprowadzać proces pracy niejako do wnętrza osobowości, wyrabiając układ odpowiednich

²¹ P. Mazur, *Chrześcijański etos pracy ludzkiej*, dz. cyt., s.135.

²² K. Chałas, *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej...*, dz. cyt., s. 73.

²³ Por. B. Baraniak, *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, Warszawa 2008, s. 24–33. Zob. Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005.

²⁴ Zob. L. Witkowski, *Listy o edukacji*, „Forum Oświatowe” 2(19) 1998, s. 104.

²⁵ R. Gerlach, *Praca człowieka, jako problem pedagogiczny*, w: *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2008, s. 122.

²⁶ Por. J. Baran, *Wychowawcza rola środowiska pracy*, dz. cyt., s. 51. Zob. P. Mazur, *Chrześcijański etos pracy ludzkiej*, dz. cyt., s. 136.

przyzwyczajają, zamiłowań do pracy, kształtując odpowiednie społeczne układy motywacyjne (...)"²⁷.

Zarysowany problem powinien pobudzać również nauczycieli do wdrażania optymalnych metod i form pracy. Wychowując przez pracę należy zawsze mieć na uwadze, że obiektem naszych działań jest dziecko, które stara się odnaleźć swoje miejsce w otaczającym świecie. To od nas pedagogów będzie zależało, czy otrzyma ono właściwe wsparcie i pomoc w rozwoju – również zawodowym, a w konsekwencji odnajdzie swój życiowy cel.

Iwona Oleksa

Bibliografia:

- Adamski F., *Praca*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Warszawa 2005.
- Baran J., *Wychowawcza rola środowiska pracy*, Warszawa 1989.
- Baraniak B., *Edukacja w przygotowaniu człowieka do pracy zawodowej*, Warszawa 2008.
- Chąłas K., *Wychowanie ku wartościom*, Lublin – Kielce 2006.
- Chąłas K., *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej – zarys zagadnienia*, [w:] *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów – Warszawa 2007.
- Furmanek W., *Człowiek – człowieczeństwo – wychowanie. Wybrane problemy pedagogiki personalistycznej*, Rzeszów 1995.
- Furmanek W., *Praca jako wartość w pedagogice współczesnej*, [w:] *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów-Warszawa 2007.
- Gerlach R., *Praca człowieka, jako problem pedagogiczny*, [w:] *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2008.
- Jan Paweł II, *Laborem exercens*.
- Jeruska U., *Nie można bez pracy wychować człowieka kreatywnego i odpowiedzialnego*, [w:] *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2008.
- Konstytucja Duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*.
- Klonowicz S., *Praca umysłowa*, Warszawa 1974.
- Mazur P., *Chrześcijański etos pracy ludzkiej*, [w:] *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów – Warszawa 2007.
- Myczka E., *W sprawie definicji pracy*, [w:] *Laborem exercens. Powołany do pracy*, red. J. Krucina, Wrocław 1983.
- Nowacki T. W., *Praca ludzka. Analiza pojęcia*, Radom 2008.
- Nowacki T. W., *Rozważania nad wychowaniem pracownika*, [w:] *Szkoła – Zawód – Praca*, red. T. W. Nowacki, Kalisz 1980.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004.
- Rachalska W., *Wybór zawodu a wychowanie przez pracę w rodzinie*, Warszawa 1984.
- Śliwierski B., *Program wychowawczy szkoły*, Warszawa 2001.
- Solak A., *Wychowanie chrześcijańskie i praca ludzka*, Warszawa 2004.
- Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005.
- Wilsz J., *Praca jako wartość ze względu na zaspokajanie ludzkich potrzeb*, [w:] *Wartości w pedagogice pracy*, red. B. Baraniak, Warszawa – Radom 2008.
- Witkowski L., *Listy o edukacji*, „Forum Oświatowe” 2(19) 1998.
- Wyszyński S., *Duch pracy ludzkiej*, Poznań 1957.

²⁷ T. W. Nowacki, *Rozważania nad wychowaniem pracownika*, w: *Szkoła – Zawód – Praca*, red. T. W. Nowacki, Kalisz 1980, s. 55.

STRESZCZENIE:**Praca jako wartość pedagogiczna**

Praca stanowi bardzo ważną wartość pedagogiczną. Naturalnym więc następstwem powinna być troska pedagogów o racjonalne wdrażanie wychowanków do pracy, o to aby dzieci od najmłodszych lat poznawały sens i istotę wartości pracy, uczyły się jej urzeczywistniania oraz aby w konsekwencji wartość ta znalazła się we właściwym miejscu w ich hierarchii wartości.

Na każdym etapie edukacji praca powinna być ona zarówno celem, jak i efektem wychowania.

Opracowanie zawiera różne ujęcia definicyjne pracy ze zwrócenie szczególnej uwagi na jej aspekt personalistyczny. Poprzez pracę człowiek doskonali się jako osoba ludzka, budując tym samym własną przestrzeń aksjologiczną.

Słowa kluczowe: praca, wartość, wychowanie, wychowanie przez pracę.

SUMMARY:**Work as pedagogical value**

The work is very important pedagogical value. So the natural consequence should be the concern of educators in the rational deployment of pupils to work, to have children from an early age and got to know the meaning and essence of the work, to learn its realization and that, consequently, this value was in the right place in their hierarchy of values. At each stage of education, work should be both a target and a result of upbringing.

This study contains various shots definitional work with special attention to the personalistic aspect. Through the work of man attains perfection as a human person, thus building its own space axiological.

Key words: work, value, education, education by work.

